

İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1964

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1964

Yıl: 1964

Cilt: XII

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1964

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1964

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>L'İslam en face du Problème Orient et Occident</i> 1
" " " " "	: <i>Şark-Garp Problemi karşısında İslâmiyet</i> 21
Hıfzırrahman RAŞİT ÖYMEN	: <i>İslâmiyette Öğretim ve Eğitim hareketleri</i> 35
Doç. Dr. İbrahim AGÂH ÇUBUKÇU	: <i>İhvân As-Safâ ve Ahlâk Görüşüleri</i> 43
" " " " "	: <i>Mutezile ve Akal Meselesi</i> 51
Osman KESKİOĞLU	: <i>Mûsa Cârullah</i> 63
Prof. Dr. BERNARD LEWIS	: <i>Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti</i> 75
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU	: <i>Bazı İslâm bilginlerinin toplum görüşleri</i> 83
Prof. Dr. Kâmran BİRAND	: <i>Existentialisme Üzerine II</i> 100
Prof. Dr. Zübeyr SİDDİKÎ	: <i>İslâm Hukukunda Hadis'in Yeri Çeviren</i> : Dr. M. Esad KILICER 113
ALY MAZEHERÎ	: <i>Müslüman Ortaçağda Eğitim ve Öğretim</i> : Çeviren Asis. Dr. Bahriye ÜÇOK . 119
İbrahim AGÂH ÇUBUKÇU	: <i>Prof. Necatî Lûgal ve Eserleri</i> 129
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Rıfkı Melûl Meriç</i> 135
" " " " "	: <i>Prof. Dr. Kâmran Birand</i> 139
Prof. M. Tayyib OKIÇ	: <i>Saraybosna Gazi Husrev Beğ Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu</i> 143
" " " " "	: <i>İslâm Hukukunda Muhakeme Usulüne Dair Bir Eser</i> 153
Doç. Dr. İ. TUNALI	: <i>Felsefenin Işığında Modern Resim I.</i> : <i>Impressionism</i> 155
N. ÖNER	: <i>Abdülkadir Erener</i> 158
Asis. Esat COŞAR	: <i>Behçetü'l-Hadâ'ik'in Yeni Bir Nüshası</i> . 159

Prof. Dr. KÂMRAN BİRAND

(1917 - 1964)

Fakültemiz'in bu yıl içinde kaybettiği öğretim üyelerinden genç ve değerli profesör Kâmrân Birand 1917 yılında Karaman'da doğmuştur. İlk tahsilini orada yapmış ve 1928 de ilk okulu bitirdikten sonra iki yıl kadar öğrenim hayatına aralık vermiş, orta okulu İstanbul'da Cağaloğlu orta okulunda yapmış, liseyi 1938 de Erenköy lisesinde pekiyi derece ile bitirmiştir. Aynı yıl Yüksek öğretmen okuluna giren Kâmrân Birand İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümüne devam etmiş ve 1942 yılında oradan mezun olmuştur. Ertesi yıl (1943) mezun olduğu bölüme asistan tayin edilerek orada Prof. Von Aster'in yanında çalışmış, doktora tezini "Tanzimattan sonraki Türk Düşüncesinde Aydınlanma hareketi" konusunda aldığı için, konu ile ilgisi dolayısıyla Prof. Ülken'in yanında doktora tezini vermiştir. (1.7.1948) Kâmrân Birand doktorasını tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine geçti ve doçentlik imtihanını 15.4.1953 yılında verdi; doçentlik tezi "Dilthey ve Rickert'de manevî ilimler görüşü" idi. Yedi yıl süren doçentliği içinde Fakülte Dergisinde yayınlanan makaleler yazmış, Yunan ve Ortaçağ felsefe tarihi okutmuş, doçentlik tezi ile doktora tezini ve ders kitabı olan "İlkçağ Felsefesi tarihi"ni yayınlamıştır. Doçentlik süresi içinde ilmî çalışmalarını ilerletmek için iki kere Almanyaya gitmiş olan Birand Fakülte tarafından XII. Milletlerarası Felsefe Kongresine de gönderilmiştir. Lise tahsili sırasında fransızcaya çalışmış olduğu gibi, üniversitede almancaya başlamış ve bu ikinci dili doçentliği içinde kendi gayretleri ve almanyadaki çalışmalarıyla ilerletmiştir. Kâmrân Birand 30.11.1960 tarihinde İlahiyat fakültesi felsefe profesörlüğüne tayin edilmiş, bir yıl sonra da Sistematik felsefe ve Felsefe Tarihi kürsülerinin ayrılması üzerine, Felsefe Tarihi kürsüsü profesörü olmuştur. 1962-1963 yılı içinde tekrar araştırmalar yapmak üzere önce Fransa sonra Avusturya ve Almanyaya giden genç profesör son ders yılında öğretim hayatına daha kuvvetli ve daha neşeli bir şekilde başlamış bulunuyordu. Sömestr tatilinden bir az önce Fakülte dekanlığının kendisinden istediği İlkçağ Felsefesi tarihinin ikinci baskısına hazırlandığı sırada, beklenmedik anî bir ölümle hayata gözlerini kapamıştır. (28.2.1964). Prof. Dr. Kâmrân Birand'ın vefatı bütün meslekdaşlarını ve Fakülte arkadaşlarını derin bir keder içinde bırakmıştır.

Prof. Birand'ın Fakültemizdeki yayın çalışmaları 1953 yılında Fakülte Dergisinde çıkan "XVII, XVIII ve XIX ncu yüzyıllarda Devlet İdesi" yazısı ile başlar. Yazar burada Hugo Grotius, Locke, Hobbes ve J.J. Rousseau'nun devlet hakkındaki görüşlerini Ranke'nin tarih görüşü açısından incelemekte ve eleştirmektedir. Aynı dergide ikinci yazısı "Aydınlanma ve Hürriyet" konusundadır. Burada Kant'ın "Aydınlanma nedir?" adlı kitabına dayanan doçent Birand Felsefe tarihine bu adla girmiş bir devrin başlıca karakteristiklerini veriyor. Bundan sonra, İstanbul üniversitesi profesörlerinden Mecit Gökberk'in Kant ve Herder hakkındaki eseri için yaptığı bir incelemede prof. Gökberk'in Aydınlanma köklerine dair verdiği bilgiyi tenkid ediyor ve bu felsefe akımının yalnız Descartes'dan değil, aynı zamanda Voltaire kanaliyle ingiliz empiristlerinden ve başlıca Locke'dan gelmekte olduğunu işaret ediyor. Fakültemiz adına katıldığı XII nci Felsefe Kongresinde okuduğu tebliğ 1957 yılın daki Fakülte dergisinde (I-IV) Hinwendung zur Europaeisierung in der Türkischen Wel-

tanschauung adı ile ve türkçe çevirisi ile birlikte yayınlanmıştır. Burada Tanzimat devrinin Batıcı zihniyetinin temel anlamına, Tanzimat ideologlarının ve başlıca Namık Kemal'in yaydığı düşünce tarzına, bu devrin Dünya görüşüne dokunmaktadır. Kâmrân Birand profesör olduktan sonra "Din kavramının incelenmesi hakkında" (1960), "İnsanlığın sırrı" (1961). "Existentialisme" (1962) adlı makalelerini yayınladı. Genç profesörün bu yazıları devamlı bir gelişme ve olgunlaşmanın kuvvetli kanıtlarıdır. İlk çağ Felsefesi öğretimi ile meslek hayatına girmiş ise de son yıl Yeni çağ felsefesini okutmağa başlamıştı. Felsefe tarihi ile uğraşması modern felsefeye karşı ilgisini azaltmadı. Hatta doçentlik tezi olan Dilthey ve Rickert'e ait çalışmasına devam ederek 1960 da "Manevî İlimler Metodu olarak Anlama" adlı küçük fakat özlü kitabını yayınladı. Burada şöyle diyordu: "Manevî İlimler terimi 19 ncu yüzyıl'ın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve Dilthey'in "Manevî İlimlere Giriş" adlı eseri ile yerleşmiştir. Bu terim bu eserle birlikte insanlık ve tarih dünyasının bütününe kuşatan bir terim olarak klâsikleşmiştir." Birand'ın kitabı Manevî İlimler metodolojisini açık ve toplu bir şekilde anlatmakla kalmıyor, ona yeni bir yorumlama getiriyor. Kitabın son kısmı Açıklama ile Anlama'yı karşı karşıya koyan bu felsefe çıkırının esas fikrine katıldığını söylemekle birlikte, anlama'ya özel bir anlam veriyor, bu da eleştirici anlama'dır. "Manevî ilimlerde kullanılan anlama gündelik hayatta kullanılan eleştirmeyi onamak demek olan gündelik anlamadan ayrılmalıdır. Eğer biz herhangi bir insanın davranışı hakkında "Bunu anlıyorum" dersek, böyle bir durum karşısında kendimizin başka türlü değil de böyle hareket ettiğimizi anlatmış oluruz. "Bunu anlamıyorum" dediğimiz zaman bu hareketi uygun bulmadığımızı, böyle bir durumda kendimizin bu şekilde hareket etmeyeceğimizi anlatmış oluruz. Gündelik dilde kullanılan bu anlama kavramı her şeyi hoş görme ile karışabilir. Halbuki, Spranger'e dayanan Birand'a göre "manevî ilimlerle ilgili anlama bu çeşit bir kavram değildir. Olup biten şeylerin toplulukla ve tarihle ilgili olan dokusu karşısında yalnız sübjektif yaşansa dayanan bir anlama üstünkörü bir anlamadır. Yaşayan'ın kendisi bu dar ufuk içinde kalabilir. Manevî ilimlerle ilgili anlamının, sempati duygusundan ayrılması gerekir. -"Bir insanın başka bir insanla duygu bakımından özdeş olması demek, kendini o insanın yerine koyup onun gibi duyması demektir. Buna karşı manevî ilimlerde olan anlama, insanın manevî dünyasına düşünerek dalma ve bu bağlılığı teorik bir şekilde kavramadır." dedikten sonra K. Birand şunu da katıyor: "Anlamayı yalnız akılla ilgili teorik bir olgu olarak göz önüne almadan da kaçınılmalıdır. Anlama insanla ilgili bütün manevî kuvvetlerin birlikte çalışması sonunda ortaya çıkan bir başarıdır."- "Tıpkı sempati duygusu gibi, kin ve nefret'de anlamaya yardım edebilir" diyor. Bollnow'a dayanarak dostca ve düşmanca anlama formlarını açıklıyor. "Eleştirici Anlama" dediği bu şekil, eserin neyi gerçekleştirmek istediğinin belli olduğu, fakat amacına tam şekilde ulaşmadığı durumda söz konusu olur. "Eleştirici anlama, konuyu belli bir uzaklıktan ele almak ve onu dışardan görmeye yarayacak belli bir görüş noktasına sahip olmak zorundadır. Bollnow ve Spranger'den faydalanarak Anlama kavramına verdiği kıvraklık, çok erken kaybettiğimiz genç düşünürün gelecekteki fikirlerinin ilk taşlarından biri gibi görünüyor.

Rahmetli, Existentialisme hakkındaki ikinci makalesini yayınlamadan bıraktı. O yazıyı Derginin bu sayısında göreceksiniz. Ankara Üniversitesi haberleri (sayı 2, Kasım 1962 nüshasında) prof. Birand'ın Floransa'daki Felsefe Kongresinde verdiği tebliğ için şöyle diyor: "Kongre'nin gündemine orijinal çalışma olarak kabul edilen bu tebliğ kongre Aktları arasında çıkmıştır. Osmanlı imparatorluğu içinde başlayan batılama hareketini yeni bir perspektivden ele almakta olan tebliğ, bu hareketi başlıca Atatürk inkılabı açısından ve felsefî bir yönde incelemektedir".

Kâmran Birand'ın fikir hayatımıza hizmetini belirtmek için Tanzimattan beri geçirdiğimiz fikir evrimine bir göz atmamız gerekir. Tanzimata kadar medresede hâkim olan öğretim sisteminin skolastik bir temele dayandığını herkes bilir. Her ne kadar İslâm Düşüncesi 9-13 ncü yüzyıllar arasında orijinal büyük zirvelere yükselmiş ve müsbet ilimlerin bir çok dallarında Yunan ilmine önemli yenilikler getiren esaslı araştırmalar olmuşsa da 13 ncü yüzyıldan sonra bu araştırmalar derece derece azalmış, felsefe tam bir skolastik içine girmişti. "Mevzuat-ül ulum" un sınıflamalarına bakınca ilim zihniyetinin bu gerileyişini fark etmemek kâbil değildir. Tanzimattan başlayan batılaşma hareketi her şeyden önce skolastik zihniyetle savaş olacaktı. Fakat Batı'nın tekniğini alarak medeniyetin manevî bütününe dokunmamak, teknikte batılı, ruhta doğulu kalmak gibi ikiliklerle işin içinden çıkacağını sanan Tanzimatçılar öğretim sisteminde yapmak istedikleri reformun yanında yeni bir buhran yarattılar. Medresenin karşısında mektep, müsbet batı ilmi karşısında skolastik Doğu ilmi uzun müddet yanyana yaşadı. Dahası var. Aynı mektebin çatısı altında bu iki zihniyet yanyana yer aldı. O devrin yetiştirdiği kafalarda bu öğretim ikiliğinin buhranı şiddetle kendini duyurmaktadır. Ancak ikinci Meşrutiyetten (1908) birkaç yıl önce başlayan müsbet ilim zihniyeti git gide bütün öğretim hayatına hâkim oldu. Gökalp'da tam temsilcisini bulan bu görüş artık Batı medeniyetini yalnız tekniği ile değil tam olarak almak yoluna girmek istiyordu. Fakat pozitivism'e in bu sistemli görüşü kendi tarihimize, kendi dünyamıza istenildiği gibi nüfûz etme imkânını vermiyordu. Çünkü değerler dünyasının tabiat gibi yalnız açıklanması değil, yaşanılması, manasına girilmesi gerekiyordu. Skolastik zihniyetin soyut mefhumculuk yüzünden anlaşılmasını sağlayamadığı tarih ve değerler dünyası şimdi de müsbet zihniyetin objektifliği ve kuruluşu yüzünden yaşanmadan, anlaşılmadan, unsurlarına irca ediliyordu. Böyle bir durumda kendi dünyamıza nüfûz için yeni bir metoda ihtiyaç vardı. Dilthey'in açtığı "Manevî ilimler" çıkışının Anlama metodu bunu sağlayabilirdi. Bu noktayı "Yirminci Asır Filozofları" kitabımızda işaret etmiştik (1936). Edebiyat fakültesinde prof. Von Aster ve doçent M. Gökberk bu eğilimi derslerinde gösterdiler (1946). İktisat Fakültesi profesörlerinden Sabri Ülgener Osmanlı iktisat tarihine dair araştırmalarını bu metoda göre yaptı (1946-47). Fakat asıl metoda dair etraflı yayınlar olmadı. Edebiyat Fakültesindeki eğilim, ders notlarında kaldı. Bu yıllarda orada yetişmiş olan Kâmran Birand, daha ilk çalışmalarından başlayarak bu metodu sevdi, doçentlik tezini ona hasr etti. Sonraki çalışmalarında da kuru zihincilikten, aydınlanma görüşünden gittikçe uzaklaşmak üzere, anlama metodunu, çalışmalarının mihveri haline getirdi. Existentialisme gibi yeni felsefe akımları ile ilgilenirken onları hep bu açıdan incelemekte ve eleştirmekte idi.

Eğer tarihimize ve kültürümüze nüfûz etmek, onu yaşayarak anlamak ve anlatmak isteyenler bu metodu kullanmada devam ederlerse, rahmetli Kâmran Birand'ın adı daima bu çığıra bağlı olarak anılacaktır.

Hilmi Ziya ÜLKEN